

PAŽINIMO PROCESO IR TIESOS NUSTATYMO BAUDŽIAMAJAME PROCESSE PROBLEMINIAI ASPEKTAI

Ugnė Arlauskaitė-Rinkevičienė *

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamojo proceso katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 46 93
Elektroninis paštas bpk@mrni.lt*

Pateikta 2006 m. gegužės 3 d., parengta spausdinti 2006 m. spalio 25 d.

Santrauka. Kadangi galiojančiame Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse buvo iš esmės naujai suformuluotos svarbios baudžiamajam procesui ir baudžiamųjų bylų tyrimui bei jų nagrinėjimui įrodymų ir įrodinėjimo proceso sampratos, straipsnyje apibrėžiamos bendrosios įrodymų teisės sampratos: tai – pažinimo procesas ir tiesa baudžiamajame procese, be kurių negalimas išsamus įrodymų sąvokos suformulavimas. Straipsnyje nagrinėjami kai kurie filosofiniai įrodinėjimo proceso ir tiesos, kaip šio proceso tikslo, turinio aspektai. Tema atskleidžiama nagrinėjant įrodinėjimo proceso turinio ir pažintinės veiklos (filosofinių požiūriu) ryšius. Taip pat mėginama atskleisti vienos iš filosofinių kategorijų – tiesos – turinį baudžiamajame procese lyginant įvairias tiesų formas. Atsižvelgiant į tai, kad pasikeitusi įrodymų teorijos teisinė reglamentacija sukėlė diskusijų dėl viso baudžiamojo proceso, straipsnyje kritiškai vertinama įrodinėjimo proceso teisinė reglamentacija ir jos atitikimas mokslinei įrodymų teorijos ir įrodinėjimo proceso koncepcijai, kuri galioja pastaruoju metu.

Pagrindinės sąvokos: pažinimo procesas, pažinimo teorija, įrodinėjimo procesas, įrodymų teorija, tiesa.

IŽANGA

Įrodymų teorija baudžiamojo proceso moksle visuomet sudarė pagrindinę ir didžiausią dalį. Pamatinė įrodymų teorijos dalis buvo ir išliko įrodinėjimo procesas, kuris dažnai lyginamas su įrodymų naudojimo menu. Nusikalstamą praeities įvykį įmanoma pažinti tik remiantis turimais faktiniais duomenimis apie jį, kitaip tariant, naudojantis procesine įrodinėjimo technika. Tai gi įrodinėjimas tebėra viena iš didžiausių tyrinėjimų sričių ir vienas iš svarbiausių mokslinių diskusijų objektų baudžiamojo proceso teisėje.

Kadangi pasikeitė baudžiamojo proceso teisinė reglamentacija, tenka vertinti, ar galiojusi mokslinė įrodymų teorijos koncepcija atitinka nūdienos situaciją, o gal priešingai – dabartinės teisės normos, reglamentuojančios įrodinėjimo procesą, prieštarauja moksliniams įrodymų teorijos doktrinos teiginiams.

Pažymėtina, kad Lietuvoje įsigaliojus naujam baudžiamojo proceso kodeksui, deja, vyko tik pavienės mokslinės diskusijos, susijusios su pasikeitusia įrodymų ir įrodinėjimo proceso teisine reglamentacija [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7], nors šiuo metu Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse (toliau – ir BPK) įteisinta nauja įrodymo sąvoka, pateikta BPK 20 straipsnyje, reikalauja iš esmės peržiūrėti iki šiol galiojusias mokslines įrodymų teorijos gaires ir jas revizuoti. Vertinant įrodymų sampratos teisinę reglamentaciją kyla mintis, kad įrodinėjimo funkcija nebėra teisėsaugos institucijų, prokuratūros prerogatyva, o įrodinėjimo procesas perkeltas tik į teisminę baudžiamosios bylos nagrinėjimo stadiją [8]. Atrodytų, jog ši nauja įrodymo sąvoka keičia iki šiol kontinentinės teisės sistemos valstybėse galiojusią koncepciją, kad įrodymais laikomi bet kokie faktiniai duomenys, kurių pagrindu nusikalstamas veikas tiriančios institucijos ir teismas konstatuoja nusikalstamos veikos buvimą ar jos nebuvimą, asmens kaltumą ar nekaltumą ir kitas reikšmingas aplinkybes siekiant teisingai išspręsti bylą. Tuo tarpu galiojančio BPK normos katego-

* Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamojo proceso katedros doktorantė.

riškai nurodo, kad įrodymo atsiradimo momentas sietinas tik su baudžiamosios bylos nagrinėjimo teisme procesu. Apie iktiteisinio tyrimo metu surinktų faktinių duomenų panaudojimą įrodinėjimo procese įstatymų leidėjas lyg ir neužsimena, todėl baudžiamojo proceso teisės specialistams bei konkrečias nusikalstamas veikas tiriantiems pareigūnams būtina rasti atsakymus, kokie duomenys naudojami visame įrodinėjimo procese, kuomet remiasi galiojanti teisinė įrodinėjimo proceso ir įrodymo sąvokos teisinė reglamentacija, ar ji neprieštarauja moksliškai pagrįstiems teoriniams teiginiams. Įrodymų teorijos mokslinę koncepciją formuojantys autoriai dažniausiai nenagrinėja tyrimo metodologijos klausimų, kai kurie netgi tvirtina, kad tiesos sampratai išaiškinti nereikia gilių filosofinių apmąstymų ir vertinimų. Tiesos turinys, pasak jų, turi būti nagrinėjamas grynai teisine prasme [9, p. 11–12], tačiau siekiant suprasti ir įvertinti pažinimo tikrumą (gnoseologinę šio reiškinio pusę) ir patikimumą būtina remtis bendraisiais pažinimo teorijos teiginiais, kurie neatsiejami nuo filosofinės pažinimo pusės. Todėl akivaizdu, kad mokslinė diskusija šiais klausimais – tai mėginimas ieškoti bendrų, moksliškai pagrįstų teorinių teiginių, reikalingų įrodymų teorijos doktrinos formavimui.

Temos aktualumas ir naujumas. Straipsnyje nagrinėjami filosofiniai įrodymų teorijos teiginiai, analizuojamas įrodinėjimo procesas pažintinės veiklos aspektu bei tiesos, kaip šio proceso tikslo, turinio probleminiai aspektai bei teisinės reglamentacijos spragos. Pažymėtina, jog šios problemos plačiau nenagrinėtos Lietuvoje, o pasikeitus įstatyminei įrodymų teisės reglamentacijai kilo daug neaiškumų, kokia koncepcija derėtų vadovautis dabarties sąlygomis.

Tyrimo objektas. Šio tyrimo objektas yra pažintinės veiklos santykis su įrodinėjimo procesu bei tiesos, kaip šio proceso tikslo, nustatymo ribos baudžiamajame procese.

Tyrimo tikslas ir uždaviniai. Siekiama įvertinti naujų įrodinėjimo proceso teisinio reglamentavimo nuostatų pagrįstumą galiojančioje mokslinėje įrodymų teorijos koncepcijoje, suformuluoti tiesos, kaip šio proceso tikslo, nustatymo ribas, kurios atitiktų šiuolaikinius reikalavimus bei galėtų būti pritaikytos tiriant ir nagrinėjant baudžiamąsias bylas.

Tyrimo metodai. Taikant lyginamąjį, loginį, sisteminę analizę, kritikos ir kitus metodus straipsnyje siekiama atskleisti pažinimo teorijos ryšį su įrodinėjimo procesu, taip pat tiesos, kaip įrodinėjimo tikslo, reikšmę šiam kertiniam baudžiamojo proceso institutui.

1. PAŽINTINĖS VEIKLOS FILOSOFINIAI IR BAUDŽIAMIEJI PROCESINIAI ASPEKTAI

Įrodinėjimo proceso samprata nuo pat mokslinės jo analizės pradžios buvo aiškinama kaip asmens pažintinės veiklos dalis. Bene daugiausia bendrosios pažintinės veiklos turinio vertinimų buvo pateikta įvairių amžių filosofų darbuose: pradedant antika ir baigiant naujaisiais amžiais. Neginčytina, kad tikrovės objektus galima pažinti įvairiais juslinio pažinimo būdais: regėjimu, kla-

sa, skoniu, uosle, lytėjimu. Didžioji dalis šių pažinimo būdų neatsiejami ir nuo įrodinėjimo proceso.

Kaip ir bet kuri mokslinė teorija, įrodymų teorija remiasi bendruoju teoriniu (metodologiniu) pažinimo pagrindu ir atitinkamomis filosofinėmis idėjomis. Filosofinis minties pagrindimas leidžia plačiau išvystyti ir pritaikyti mokslines idėjas, gilinti paties mokslo pažinimą.

Bendražmogišku, kartu ir filosofiniu pažinimo aspektu bet koks aplinkos, jos formos ir esmės supratimas bei vertinimas yra sietinas su mus supančia aplinka (išimtis – egzistencinio turinio klausimai, kurie filosofų darbuose nagrinėjami neišeinant už žmogaus dvasios ir minties ribų). Pažinimo proceso turinys yra siejamas su protu kaip „pažinimo matu“ [10, p. 65], arba, kitaip tariant, pažinimo instrumentu, tačiau šis požiūris neneigia ir proto ryšio su juslėmis.

Pažinimo šaltiniu laikytina mus supanti aplinka. Juslės tampa pirminėmis pažinimo priemonėmis, kuriomis remiasi proto veikla. Tokiam požiūriui pritarė ir Locke'as, kalbėdamas apie pažinimo kilmę, kad „intelekte nėra nieko, ko prieš tai nebuvo pojūčiuose“. I. Kantas, samprotaudamas apie žinojimą, taip pat pabrėžė juslių ir proto galią pažinimo procesui, pabrėžė pažinimo tikrumą ir visuotinumą [10, p. 199, 200]. Taigi racionalizmo (proto) ir empirizmo (juslių) junginio įtaką pažinimo procesui I. Kantas ir kiti šio požiūrio šalininkai vertino kaip neatskiriamus „pažinimo kamienus“ [10, p. 200], o pažintinių galių savitarpio kontrolę – kaip pažinimo tikrumo kriterijų. Juslės ir jomis gautą informaciją analizuojantis protas daro vienodą įtaką pažįstant aplinką.

Šios filosofų mintys taip pat vertos dėmesio kalbant apie įrodinėjimo proceso kaip pažintinės veiklos turinį. Be juslinio patyrimo negalima spręsti apie tiriamo reiškinio turinį. Protas šiame procese leidžia suformuluoti išvadas apie „hipotetines pažįstamų reiškinių prielaidas“ [10, p. 84]. Taigi pažinimo turinys, taip pat žinių arba žinojimo tikrumo kategorijos yra tiesiogiai susijusios su įrodinėjimo procesu.

Juslinio arba idealistinio patyrimo pagrindu formavosi kelios filosofinės kryptys, kurios, žinoma, su tam tikromis išlygomis, gali būti taikomos ir pažintinės veiklos įrodinėjimo procese turiniui aiškinti.

Viena iš tokių krypčių – marksistinė filosofija – sukurta Vokietijoje, tačiau įrodinėjimo proceso specialistų vokiečių, analizuojančių baudžiamąjį procesinį pažinimo turinį, ji nesudomino. Racionalusis pažinimas, pasak marksistų, negali būti siejamas tik su juslinių potyrių sumavimu, žmogus gali pažinti objektyviąją tiesą per objektyviojo ir subjektyviojo pažinimo dialektiką bei atspindžio teoriją. Remdamiesi tuo tarybinės teisės teoretikai tvirtino, kad ši filosofinė kryptis jiems neva padėjo konstruktyviai spręsti įrodymo sąvokos ir tiesos klausimus.

Kita kryptis – subjektyvusis idealizmas. Šis filosofinis mokymas sąmonę bei mąstymą (psichinius procesus) laikė pirminėmis substancijomis, o materiją bei aplinką (fizinį procesą) – antrinėmis. Remiantis šia teorija buvo teigiama, kad realus pažinimas negali vykti ki-

taip, kaip tik individo sąmonėje, ir yra priklausomas nuo jos.

Subjektyvusis idealizmas reiškėsi įvairiomis formomis. Pavyzdžiui, idealistinio empirizmo atstovai pagrindiniu žinojimo turinio šaltiniu laikė supratimą, jutmą ir patirtį. Sensualizmo atstovai – patikimą žinojimą siejo su išpūdžiais, jausmais apie juos ir jausmingumu. Iracionalizmo kryptčiai būdinga tai, kad buvo ribojama arba visiškai neigiama sąmonės (racionalaus mąstymo) įtaka pažinimo procesui, manyta: jeigu pirmumas teikiamas valiai, intuityjai, instinktais bei sąmonei, pasaulio pažinti sąmonės galiomis neįmanoma.

Šiomis filosofijos srovėmis Vokietijoje rėmėsi ir tebesiremia visos įrodymų teorijos sąvokos: įrodymo sąvoka grindžiama duomenų šaltinio turiniu, o teisėjo vidinis įsitikinimas – iracionaliais psichiniais faktoriais [11, p. 10].

Subjektyvusis realizmas – kita filosofijos kryptis, itin susijusi su pažinimo teorijos analize. Ši pasaulėžiūra pripažino pažinimo objekto realumą ir nepriklausomumą nuo sąmonės ir pažintinės veiklos. Atsirado dvilypė pažinimo proceso traktuotė: tiesioginis ir netiesioginis pažinimas, kurie tam tikra dalimi buvo siejami su idealistiniu (tiesioginiu) ir intuityviu (netiesioginiu) pažinimu. Tai leido materialiai aiškinti pažinimo teoriją (šia teorija remiantis ir bus mėginama grįsti įrodinėjimo proceso turinį baudžiamajame procese, kuris sietinas su tiesioginio ir netiesioginio įrodinėjimo sąvokomis, naudojamos baudžiamajame procese).

Pažinimo teisingumo (patikimumo) turinys įrodymų teorijoje skirtingais istorijos etapais, atsižvelgiant į socialinio ir politinio gyvenimo subtilybes, buvo vertinamas remiantis šiomis filosofinėmis idėjomis. Lietuvos autoriai nėra gilinęsi į tai, kokiomis iš šių filosofinių idėjų derėtų aiškinti pažinimo turinį baudžiamajame procese. Akivaizdu viena, kad pažintinė veikla nesietina su sovietinio palikimo idėjomis ir marksistine filosofijos kryptimi, kurios absoliutino pažinimo turinio patikimumą. Nors šiandienos įrodymų teisė nėra tapatinama su šiuo sovietiniu palikimu, tačiau didelė dalis įrodymų teorijos sąvokų ir sampratų gali būti grindžiama ir kai kurių rusų autorių darbais, kurie bene vieninteliai taip nuodugniai nagrinėjo šio pobūdžio temas.

Nagrinėjant teisinio pažinimo turinį aiškėja, jog esame priversti remtis būtent filosofinėmis idėjomis. Vienareikšmiškai teigtina, jog filosofinio ir teisinio pažinimo santykių pastebimas visumos ir dalies ryšys. Klaidinga teigti, kad pažinimas įrodymų teorijoje neturi jokio metodologinio pagrindo. Teisinis pažinimas turi individualų metodologinį pagrindą – unikalų pažinimo objektą – nusikalstamą veiką. Be to, nusikalstamos veikos aplinkybėms nustatyti taikoma atitinkama teisinė forma, susijusi su dispozityviojo arba imperatyviojo metodų taikymu [12, p. 22–23]. Šis pažinimo turinys sudarytas ne tik iš nusikalstamo (kaip pažinimo objekto) aplinkybių ištyrimo, bet įpareigoja nustatyti, ar veikla buvo padaryta tyčia, ar dėl neatsargumo, kokie nusikaltimo tikslai bei motyvai. Šis pažinimo turinys peržengia logines faktų pažinimo ribas. Teisiniame pažinime analizuojamas nustatytų faktų vidinis turinys, šių faktų prasmė

įrodinėjant kaltę („*animus acti*“ – veiksmo dvasia) ir sprendžiama dėl atitinkamos baudžiamąjo poveikio priemonės ar bausmės parinkimo.

Teorijoje yra nuomonių, kad bendrasis pažinimo procesas ir įrodinėjimo procesas yra atsieti vienas nuo kito. Vienas iš juos skiriančių kriterijų – pažinimo ir įrodinėjimo pradžios momentas. Šios nuomonės šalininkai teigia, kad minimos sritys yra kokybiškai skirtingos, nors jose ir veikia vienas pažinimo subjektas [13, 14]. Šią nuomonę jie grindžia atsiėdami išorėje vykstančią daikto pažintinę veiklą nuo procesinio pažinimo veiklos, kitaip vadinamos įrodymų ištyrimu. Minėta koncepcija, matyt, ir buvo remtasi kuriant įrodymų sąvoką, įtvirtintą galiojančiame BPK, tačiau ji nėra visiškai pagrįsta. Šios nuomonės šalininkai tvirtino, kad žinių gavimo momentas ir jų tikrumo įvertinimo momentas netapatūs. Taigi, kai remiamės galiojančiomis BPK normomis, prieiname prie paradoksalios išvados, jog ikiteisminio tyrimo metu įrodinėjimo nėra, o yra tik pažinimas, todėl turėtume teigti, kad įrodinėjimo procesas prasidės tik teisme pradėjus tirti faktinius duomenis, kurie galbūt bus arba nebus pripažinti įrodymais.

Akivaizdu, kad remdamiesi formaliosios logikos dėsniais galime kategoriškai tvirtinti, jog įrodomosios informacijos rinkimo procesas taip pat vadintinas įrodinėjimu. Tvirtinti priešingai reikėtų, kad tyrėjas, rinkdamas, tikrindamas ir vertindamas faktinius bylos duomenis, visiškai nedalyvauja įrodinėjimo procese arba, kitaip tariant, neįrodinėja. Kita vertus, prokuroras, rašydamas baigiamuosius ikiteisminio tyrimo stadijos dokumentus: nutarimą nutraukti ikiteisminį tyrimą, priimdamas sprendimą perduoti baudžiamąją bylą teismui, rašydamas kaltinamąjį aktą ar pareiškimą dėl baudžiamosios bylos nagrinėjimo supaprastinta procesine forma ir pan., taip pat vertina surinktus faktinius duomenis darydamas išvadą, buvo ar nebuvo padaryta nusikalstama veikla, asmuo kaltas ar nekaltas dėl įvykio, ar yra jo atsakomybę sunkinančių ar lengvinančių aplinkybių. Klaidinga teigti, kad operavimas faktiniais duomenimis nėra įrodinėjimo proceso dalis. Aptarta koncepcija kritikuotina ir metodologiniu požiūriu. Tvirtinantys, kad šie procesai nesutampa, mėgina atskirti žinių gavimo momentą bei jų tikrumo įvertinimą, todėl pernelyg sureikšmina loginę pažinimo pusę (gautų žinių ar nustatytų faktų visumos įvertinimą), menkindami įrodinėtinos informacijos rinkimo proceso reikšmę, jos įtvirtinimą bei patikrinimą. Pažinimo teorijoje šie procesai yra neatsiejami, todėl jie sudaro tik skirtingas pažinimo proceso puses [15, p. 267, 268]. Pažymėtina, jog Lietuvos baudžiamąjo proceso specialistai taip pat pritaria šiai koncepcijai [16, p. 168–218].

Ikiteisminį tyrimą atliekantis pareigūnas, ieškodamas faktinių duomenų apie padarytą nusikalstamą veiką, juos rinkdamas, turi tuo pačiu metu juos įvertinti, kitaip šis darbas taps beprasmis, praras tikslą ir niekais pavers siekiamą rezultatą. Sureikšminti teismo prerogatyvą vertinti faktinius duomenis taip pat klaidinga. Be pradinio tyrėjo atlikto faktinio duomenų įvertinimo nebūtų galima aiškiai numatyti siektiną tikslą, o be jo procese renkami faktiniai duomenys neatitiktų griežtų įsta-

tyje apibrėžtų įrodymų leistinumą bei liečiamumą (sąsajumą) reikalavimų. Išvada, kad įrodinėjimo procesas prasideda nuo tyrimui reikšmingų duomenų suradimo ir baigiasi jų įvertinimu, turėtų būti neginčijama. Tyrėjas, pradėjęs ieškoti galimos įrodomosios informacijos, kartu vertina, ar faktinis duomuo laikytinas leistinu ir patikimu įrodinėjimo procese. Pavyzdžiui, apklausdamas liudytoją tyrėjas fiksuoja informacijos šaltinio patikimumą bei pačios informacijos tikrumą, taip pat fiksuoja apklausos aplinką, kuri pagrindžia šio veiksmo metu gautų įrodymų leistinumą. Žinių gavimas tuo pačiu metu susijęs ir su jų teisingumo pagrindimo procesu, kuris neatsiejamas nuo įrodinėjimo. Kita vertus, ši mintis neprieštarauja įrodymų leistinumą ir liečiamumą įvertinimui. Įvertinimas tęsiasi ilgą laiką, t. y. ir vykstant ikiteisminiam tyrimui, ir bylą nagrinėjant teisme. Dėl šios priežasties gautų duomenų patikimumas ir tikrumas laikui bėgant gali keistis, taip pat gali keistis ir pirminis įrodymo įvertinimas. Tyrėjas, rinkdamas ir vertindamas faktinius duomenis, yra įrodinėjimo proceso dalyvis. Jo darbo dėka gauta informacija paverčiama „tiesa visiems“ [17, p. 158]. Logiška teigti, kad įrodinėjimo procesas prasideda ir vyksta ieškant, renkant, fiksuojant ir tikrinant duomenis, o baigiasi grindžiant savo išvadas baigiamuosiuose baudžiamojo proceso stadijų dokumentuose (nutarimuose, nutartyse, nuosprendžiuose). Prokuroro formuluojamos išvados (nurodymai tyrėjui, paties priimami procesiniai sprendimai) teisėjo sprendimui daro netiesioginę įtaką. Prokurorui sakant baigiamąją kalbą šių išvadų įtaka didėja.

Akivaizdu, jog teiginys, kad po pažinimo prasideda įrodinėjimo procesas, yra klaidingas. Šie procesai laiko požiūriu nekeičia vienas kito, o teigiant priešingai – tai prieštarauja pažinimo dėsniams. Pavienės nuomonės, kad įrodinėjimas ir pažinimas laiko požiūriu yra skirtingi procesai, nesudaro vieningos teorinės koncepcijos. Negalima rasti loginių ir argumentuotų argumentų jiems pagrįsti, todėl klaidinga manyti, kad įrodinėjimas egzistuoja greta pažinimo. Jis ir yra bylos aplinkybių, kurios yra reikšmingos, pažinimas. Ypatybė tik ta, kad ši veikla vykdoma remiantis įstatyme reglamentuota procesine forma [18, p. 296].

Kiek kitokia padėtis vyrauja anglų ir saksų teisės doktrinos šalyse, kurioje pagrindinis nusikaltimo aplinkybių tyrimo procesas prasideda tik teisme [19, 20, 21, 22]. Šiose šalyse įrodymus ir įrodinėjimą reglamentuojančios taisyklės iš esmės kalba tik apie įrodinėjimą bylai esant teisėjo žinioje. Būtent šiuo atveju galima kalbėti apie kiekvienos iš šalių (kaltinimo ir gynybos) lygiavertę procesinę veiklą ieškant įrodymų ir pateikus juos vertinti teismui [23, p. 30–31]. Parengtinis bylos aplinkybių tyrimas atliekamas tik išimtiniais atvejais, jeigu to pageidauja kaltinamasis, todėl daroma išvada, jog įrodinėjimo procesas nėra ikiteisminio tyrimo institucijų, o labiau – suinteresuotų šalių reikalas [19, 3–6 taisyklės].

Lietuvoje teisė teikti įrodymus negalioja taip plačiai kaip minėtose valstybėse. Gynėjas įrodinėjimo procese ikiteisminio tyrimo stadijoje turi pakankamai ribotą galią teikti, jo nuomone, tyrimui reikšmingus duomenis,

apsiriboja galimybėmis juos gauti netaikydamos procesinių prievartos priemonių.

Įrodinėjimas yra tik specifinis procesinis terminas, reiškiantis pažintinę veiklą baudžiamajame procese, tačiau jo turinys negali būti apibrėžtas vien tuo, jog tai – bendrosios pažintinės veiklos dalis. Baudžiamajame procese svarbūs ir kiti šio proceso aspektai, pvz., įrodinėjimo proceso aiškinimas plačiaja ir siaurąja prasme, tiesioginis ir netiesioginis įrodinėjimas.

Įrodinėjimo procesas plačiai suvokiamas kaip tyrimą atliekančių pareigūnų ir visos teismo pažintinės veiklos vykdymas nuo įrodymų rinkimo iki jų įvertinimo. Įrodinėjimas siaurai aiškinamas kaip loginė minties tąsa, vykdoma siekiant konkretaus tikslo, įrodant konkretų nusikaltimą. Šiuo požiūriu remiantis įrodinėjimo procesas dar gali būti skirstomas į tiesioginę ir netiesioginę buvusio nusikaltimo įvykio pažinimo veiklą, kurią tam tikra procesine forma, t. y. rinkdami, tikrindami ar vertindami įrodymus, vykdo tyrėjas, prokuroras ar teismas. Tiesioginį įrodinėjimo procesą apibūdina faktinis duomenų rinkimas, jų patikrinimas, įvertinimas, o netiesioginį – tik šių duomenų pagrįstumo ir tikrumo vertinimas teisminio įrodinėjimo procese. Iš to matyti, kad įrodinėjimo plačiaja prasme ir tiesioginio įrodinėjimo pagrindimas yra neatsiejama pažinimo dalis, besigilinti į praktines įrodymų rinkimo ir patikrinimo operacijas, kurios apima bendrą bylos aplinkybių pažinimo procesą. Renkant ir tikrinant įrodymus itin reikšmingas fizinis žinių išskyrimas, jų tikrumo patikrinimas ir įvertinimas, tai apima platesnį įrodinėjimo proceso traktavimą. Tačiau formuluojant galutines išvadas kaltinamajame akte arba nuosprendyje į pirmą vietą iškeliamas loginis pažinimo elementas (netiesioginis įrodinėjimas) arba, kitaip tariant, įrodinėjimas siauruoju požiūriu. Klaidinga būtų teigti, kad fizinio įrodomosios informacijos suradimo procesas nesiremia tais pačiais logikos principais, t. y. kad nevyksta loginis įrodomosios informacijos motyvavimas. Loginė įrodinėjimo proceso dalis nėra išoriška ir nėra atsieta nuo bendrojo pažinimo. Ši analizė taip pat būdinga ir pačiam žinių gavimo procesui [24 p. 140]. Šią mintį mėgino pagrįsti ir P. Kopninas, teigdamas, kad „klaidinga manyti, jog tiesos ieškojimo procesas ir jos įrodinėjimas yra absoliučiai skirtingi, vienas su kitu nesusiję procesai, sferos“ [17, p. 159]. Akivaizdu, kad įrodinėjimo proceso tikslas visuomet bus siejamas su mėginimu nustatyti tiesą bei teisingas įvykio aplinkybes ir jas pagrįsti faktais, gautais praktinio nusikalstamo įvykio pažinimo metu ir pagrindžiant juos logiškai daromomis išvadomis.

2. TIESA ĮRODINĖJIMO PROCESĖ – TEISINGO APLINKYBIŲ PAŽINIMO REIKALAVIMAS

Kalbėdami apie tiesą kaip apie praktinio pažinimo tikslą ir vieną iš įrodymų teorijos problemų visų pirma turime atsižvelgti į filosofinius jos aspektus. Jau buvo paminėta, jog bet kuri mokslinė teorija yra grindžiama teiginiais, kurie paremti filosofinėmis pasaulio pažinimo idėjomis bei konkrečios mokslo metodologija. Įrodymų teorija nėra išimtis, nes tiesiogiai siejama su pažinimo

procesu ir žinojimo teisingumu (apie tai buvo kalbėta), tačiau jurisprudencijoje yra ir priešingų nuomonių, kurios pažinimo procesą teisėje sieja tik su teisine šio proceso puse [9, p. 11–12; 11, p. 8].

Kai kurių filosofų darbuose tiesos sąvoka apibrėžiama panašiai. Reprezentuoti ją, ko gero, galėtų K. Ajdukiewicziaus pateiktas samprotavimas, kad „minties tiesa – tai jos atitikimas tikrovei“ [22, p. 18]. Lietuvos teisininkai, pavyzdžiui, A. Vaišvila, tiesa pripažįsta žmogaus praktika patikrintą idėjinio sąmonės vaizdinio ir objektyviosios tikrovės fakto atitikimą [23, p. 131]. Taigi abu autoriai šioje procese pabrėžia pažinimo šaltinio svarbą (tikrovę arba faktą), užtikrinantį pažinimo visavertiškumą ir pagrįstumą.

Kaip teisingai pastebėjo prof. A. Vaišvila, „teisės praktikoje tiesos problema paverčia teisės realumo problemą įrodymų problema“ [23, p. 133]. Baudžiamasis procesas, kaip ir bet kuri veikla, yra kryptingas ir remiasi konkretais tikslais siekiamybe, todėl kyla klausimas, ar nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme tiesa tebėra prioritetas. Nuomonių šia tema naujausiuose Lietuvos baudžiamojo proceso teisės teoretikų darbuose neteko rasti, nors šį klausimą būtina pabrėžti.

Nagrinėjant tiesos problemą baudžiamajame procese, vertėtų išnagrinėti BPK normas, kurios tiesiogiai ar tik iš dalies susijusios su šiuo siektinu tikslu. Iki 2003 m. gegužės 5 d. galiojusio Baudžiamojo proceso kodekso 263 straipsnio 2 dalyje buvo įtvirtinta kategoriška nuostata, jog teismas turi imtis visų priemonių tiesai nustatyti. Tuo tarpu galiojančiame BPK apie tiesos nustatymą tiesiogiai neužsimenama. Remiantis šiuo įstatymu, teismui paliekama priedermė tik išsamiai ir nešališkai ištirti bylos aplinkybes (siekti objektyvaus tyrimo). Tiesos nustatymo momentas šiuo atveju nėra pabrėžtas. Tuo tarpu Vokietijos teismai turi nekvestionuojamą pareigą nustatyti tiesą, ištirti visus faktus ir įrodymus, kurie turi reikšmės bylai išspręsti [24]. Suprantama, kad visuomeniniai santykiai privalo būti paremti tiesos sąjūdu ir sąžiningumu. Vadinasi, bet koks melas ir iškreipti faktai organizuojant šiuos visuomeninius ir teisinius santykius yra netoleruoti. Nors tai gali skambėti retoriškai, tačiau neginčytina, kad procesinėje teisėje tiesa buvo ir turėtų būti prioritetas. Nuo to, ar baigiamajame procesiniame dokumente bus aprašytos teisingos nusikalstamos veikos aplinkybės, priklausys asmens požiūris į valstybę. Šiuose asmens santykiuose su valstybe formuojasi jo teisinė sąmonė, teisinė ideologija bei teisinė psichologija. Asmuo turi vidinį teisingumo jausmą, jį suvokia kaip tam tikrą vertybę. Kai kyla konfliktas tarp tiesos, konstatuojamos teismo nuosprendyje ar kitame dokumente (įrodinėjamos tiesos), ir asmens vidinio tiesos supratimo, jis patiria dvasinį nepasitenkinimą bei vidinę sumaištį, kuri veikia jo teisinę sąmonę ir požiūrį į valstybę. Apskritai asmens suvokimas apie tai, kas yra teisinga, susiję su jo interesų įgyvendinimu, todėl šią įsisąmonintą tiesą jis dažnai sugeba pateisinti, kad ir kokia klaidinga ji būtų. Paprastai ši tiesa nesukelia tokio konflikto, kuris turėtų socialinę reikšmę, tačiau jei tiesa, kuri nustatoma įrodinėjimo procese, pasirodo klaidinga, tai sukelia itin aštrų socialinį konfliktą. Kai

kuriems asmenims tokia situacija siejasi su socialiniu neteisingumu, o kartais gali būti neatsiejama ir nuo teisminės klaidos.

Manau, klysta tie autoriai, kurie teigia, kad tiesa, nustatoma baudžiamajame procese, yra kitokia negu tiesa, suprantama filosofškai. Juridinė tiesa, kaip pažinimo procesas filosofinėje ir teisinėje sferose, nėra kokiškai kitokia. Ji tik pažįstama specifine forma ir taikant specialius teisinius pažinimo metodus. Daug teoretikų, taip pat ir sovietinio baudžiamojo proceso, filosofškai tiesą suvokė kaip teisingą objektyviosios tikrovės pažinimo rezultatą [12, p. 45]. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 1999 m. vasario 5 d. nutartyje dėl BPK 255, 256, 260, 280 straipsnių kai kurių dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai teigė, kad „teismo priedermė – išnaudoti visas galimybes, kad baudžiamajame byloje būtų nustatyta tiesa“. Tokia teismo nuostata filosofiniu požiūriu nėra pagrįsta. Filosofinis tiesos supratimas yra priskiriamas prie subjektyviojo, o ne praktinio pažinimo galimybių. Tai reiškia, kad tiesa kaip materialus objektas negali būti pažinta, ji yra tik atitinkamų aplinkybių požymis, žinojimo savybė. Todėl šiuo atveju būtina kalbėti apie pažinimo baudžiamosiose bylose objektyviąją pusę, kuri sietina su tikrovės ir teisingo jos pažinimo turiniu. Baudžiamajame procese buvo ir yra plačiai naudojamas tiesos terminas, kuris išsamiausiai apibrėžia siektiną tikslą, todėl šis terminas ir bus naudojamas toliau aiškinant įrodinėjimo proceso tikslus.

Analizuodami tiesos pobūdį baudžiamajame procese, deja, galime remtis tik sovietinio laikotarpio bei dabarties rusų autorių darbais, kadangi užsienio šalių baudžiamojo proceso teisės specialistai vertina tik praktinę, tačiau ne filosofinę įrodinėjimo pusę, todėl toliau nagrinėdami šią temą nagrinėsime daugiausiai šių autorių išsakytas mintis.

Pradėdami gilintis į pažinimo turinį turime pripažinti, kad nėra galimybės numatyti ir įvertinti visus faktus. Tą tvirtino ir realistų filosofinės mokyklos atstovai. Todėl pažįstamų faktų tikroviškumas priklauso nuo žmogaus, kuris juos pažįsta, sąmonėje vykstančių įsisąmoninimo (suvokimo) procesų, kad tai, ką jis pažįsta, yra teisinga. Filosofiniu požiūriu šią nuomonę plėtojo ir neopozityvizmo atstovai, teigdami, kad negalima pažinti objektyviosios tikrovės, kadangi jos pažinimas yra apribotas žmogaus suvokimais ir patirtais jausmais.

Literatūroje pateikiamos kelios tiesos turinį atskleidžiančios sampratos. Tiesa šiuo požiūriu suprantama kaip objektyviosios ir subjektyviosios, materialiosios ir formaliosios, absoliučiosios ir santykinės tiesos variacijos.

Taigi pirmoji iš jų – objektyvioji tiesa, kurios turinys atsiskleidžia tiek bendrojo, tiek mokslinio, tiek ir procesinio pažinimo procesuose. Ši samprata apibūdina ir pažinimo rezultatą, ir pažinimo būdus bei priemones. Kai kurie autoriai šią įrodinėjamą tiesą vadina materialiąja tiesa. Matyt, esminio skirtumo tarp objektyviosios ir materialiosios tiesos nėra. Materialiosios tiesos terminas atsirado kartu su nauja laisvo įrodymų vertinimo teorijos sistema, kuri istoriškai keitė formalųjų (legaliųjų) įrodymų teoriją. Iš tiesų jos turinys atitinka objektyvio-

sios tiesos turinį (jeigu jo nesiesime su marksistine filosofija [16, p. 176], o analizuosime objektyvumo apskritai turinį), tačiau tiksliau apibrėžia pažinimo proceso ribas. Abu šie terminai apibrėžia tiesą, kurią galime pažinti realiai, ją gali pažinti bet kuris subjektas, nes turi atitinkamas materialias priemones – įrodymus. Svarbiausia, kad materialioji tiesa, kurios siekia tyrėjas, prokuroras ar teismas, yra pasiekama, o ne tik nujaučiama.

Pažymėtina, jog pažinti materialiąją (objektyviąją) tiesą dėl šio proceso formalumo ir praėjusio laikotarpio nuo nusikalstamos veikos padarymo momento yra itin sunku. Nusikalstamos veikos aplinkybių pažinimo klaidos susijusios ne vien tik su žmogaus pažintinės veiklos ypatumais, jos priklauso ir nuo laiko, kuris praėjo po nusikalstamos veikos padarymo, nuo aplinkos ypatybių, nuo pačių įrodymų pobūdžio. Kita vertus, bylos aplinkybių pažinimo klaidos gali būti susijusios ir su įrodinėjimo procese padarytais pažeidimais juos renkant, įtvirtinant bei įvertinant.

Teismas turi siekti aiškiai ir neabejotinai nustatyti visas nusikalstamos veikos aplinkybes (nusikaltimo padarymo vietą, laiką, priemones, su šiomis priemonėmis susijusius subjektus ir pan.), kurios yra būtinos inkriminuojant nusikaltimo subjektui atitinkamą Baudžiamojo kodekso straipsnį. Šios aplinkybės pagal tai, ar jos teisingai atspindi konkrečią įstatyme numatytą nusikalstamos veikos sudėtį, turi būti neginčytinos. Taigi galima teigti, jog objektyviosios nusikalstamos veikos aplinkybės gali būti nustatomos teisingai, tačiau tenka ieškoti jų patikimumo kriterijų. Tai kitas klausimas, kurį būtina išanalizuoti.

Žinojimo teisingumas yra svarbiausia savybė, lemianti baudžiamojo proceso tikslų siekį, todėl būtina išaiškinti, kuo turime remtis, kad ši tiesa, kurią pažinsime, bus teisinga. Pirmasis toks teorijoje pateikiamas kriterijus yra vidinis asmens, vertinančio nusikalstamos veikos padarymo aplinkybes, įsitikinimas. Kaip teigė V. Slučevskis, vidinis teisėjo įsitikinimas „turi būti kritinio jo santykio su stebimais objektais ir tuo psichologiniu procesu, kuriuo jis šiuos objektus suvokė ir įvertino, produktas“ [26, p. 156]. Kitu tiesos kriterijumi laikoma praktika, praktinis asmens patyrimas. Jos teisingas interpretavimas susijęs su griežtomis įrodomosios informacijos rinkimo procedūromis, asmens, vertinančio šias aplinkybes, patirtimi ir baudžiamojo proceso įstatyme įtvirtintomis galimybėmis patikrinti priimtus sprendimus (apeliacinės instancijos teismo veikla, skundų dėl ikiteisminio tyrimo ir teisminio bylos nagrinėjimo metu iškylančių klausimų išsprendimas). Pažymėtina, kad vieni autoriai tiesos kriterijumi laiko tik praktinį patyrimą, o kiti – tik vidinį teisėjo įsitikinimą [29, p. 153]. Vis dėlto be šių dalykų sintezės teisingas pažinimas neįmanomas, tačiau labiausiai priklauso nuo teisėjo vidinio įsitikinimo.

Greta materialiosios tiesos sampratos tenka sutikti ir jos priešingybę laikomą formaliąją tiesą (ją galėtume lyginti su subjektyviąja tiesa – objektyviosios priešingybe) [28, p. 53]. Šiuo metu formalioji tiesa nėra laikoma legaliųjų įrodymų teorijoje vartojamo termino sinonimu. Formaliųjų įrodymų teorijos populiarumo metu

didelę reikšmę turėjo asmens prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką, o ne šio prisipažinimo turinys ir jo ryšys su buvusiomis įvykio aplinkybėmis. Šiandien formaliosios tiesos terminas dažniau sutinkamas bendrosios teisės sistemos šalių teisėje, pavyzdžiui, JAV. Ją paprastai laikytinos tokios išvados, kurios atitinka tik formaliąsias aplinkybių įvertinimo sąlygas ir nesiejamos su pačių aplinkybių nuodugniu aiškinimusi. Yra nuomonių, kad prisiekusiųjų teismas ne tiek gilinasi į konkrečias nusikaltimo padarymo aplinkybes, kiek remiasi paviršutinišku ir jausminiu jų konstatavimu [23, p. 31]. Tokia kategoriška išvada nėra pagrįsta. Teismas, sprenddamas asmens kaltumo klausimą, privalo įsitikinti, kad tai yra būtent tas asmuo, kuris padarė nusikalstamą veiką, ir tik tuomet priimti atitinkamą sprendimą. Kadangi JAV galiojanti tiesos ir teisingų bylos aplinkybių samprata reikalauja atskiro aptarimo, dėl to šiame straipsnyje ji nebus plačiau nagrinėjama.

Galiosiai galima kalbėti apie absoliučios bei santykinės tiesos kategorijas. Sovietinė baudžiamojo proceso įrodymų teorija buvo grindžiama dialektinio materializmo metodu, kuris privalėjo užtikrinti tiesos pažinimą. Tardytojui, prokurorui ar teismui, skirtingai nei Vakarų valstybėse, absoliuti tiesa buvo visiškai pasiekiamas dalykas. Absoliučiąja tiesa Rusijos baudžiamojo proceso teoretikai laikė besąlygišką ir išsamų kurio nors objekto ir jo atvaizdo žmogaus mintyse sutapimą. Absoliučios žinios, teigė jie, tai – bylos duomenimis patvirtinta informacija, kuri jokiais sąlygomis negali būti paneigta ar pakeista.

Kitas kraštutinis, kuris buvo pasiektas kalbant apie absoliučios ir santykinės tiesos kategorijas, – tai teiginiai, kad praeities įvykiai anaipol negali būti pažinti. Žinios apie praeitį buvo laikomos santykinėmis, t. y. santykinai teisingomis. Tvirtinta, kad objektyvi tikrovė žinoma tik Dievui. Iš esmės visos diskusijos šiuo klausimu telkėsi ties dviem aspektais: tiesos pobūdžiu ir tiesos kriterijais (kurie mūsų jau aptarti) pažinimo veikloje. Svarbiausia buvo išsiaiškinti, kuo skiriasi absoliuti ir santykinė tiesa. Ar galima kaip apie santykinę ar absoliutą žinojimą kalbėti apie tai, kad faktas buvo arba jo nebuvo? Filosofai tvirtino, kad sužinoti absoliučią tiesą yra neįmanoma. Šiuo požiūriu teisėjas savo sprendimą turi grįsti ne objektyviai nustatytais faktais, o tikėjimu, kad šie faktai ir jais remiantis padarytas sprendimas yra teisingi, todėl teigta, kad „tiesos kriterijus yra tai, kuo aš negaliu netikėti“ [12, p. 42]. Kita – santykinės tiesos kategorija – buvo aiškinama kaip teisingas, bet neišsamus žinojimas. Ši tiesa galėjo būti tikslinama ar papildoma. Prie jos buvo priskiriamos nusikalstamos veikos aplinkybės, kurios nebuvo iki galo nustatytos, pavyzdžiui, galėjo būti rasti kiti nusikaltimo įrankiai, nusikalstamos veikos bendrininkai ir pan. Įvertinus baudžiamosios bylos medžiagą, tiesa, kurią nustato teismas, vis dėlto išlieka tik santykinė. Pavyzdžiui, objektyvieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai padeda nustatyti tik atskirus tyrimui reikšmingus ir patikimai teisingus faktus bei aplinkybes ir priežastinį ryšį objektyviojoje nusikalstamos veikos pusėje, o nusikalstamos veikos subjektyviųjų požymių nustatymas priklauso nuo tyrėjo ar teismo

įsitikinimo. Ar veika padaryta tyčia, ar dėl neatsargumo, priklauso nuo daugelio aplinkybių aplinkybių, kurias nustato ir jomis remdamasis mąsto tyrėjas, prokuroras ar teisėjas. Šie subjektyvieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai priklauso nuo vertinančio veiką asmens vidinio įsitikinimo ir patirties, todėl patikimumo prasme kai kuriais atvejais jie gali kelti tam tikrų abejonių.

Sovietinio laikotarpio teisės teoretikų darbuose yra dvejopa nuomonė. Drąsesnieji tvirtino, kad tiesa, kuri randama kaip įrodinėjimo proceso rezultatas, yra tik santykinė [30, p. 21–22]. Kiti tvirtino, kad sovietinėje baudžiamojo proceso teisėje tiesa ir yra absoliuti be jokių išlygų, todėl ji negali būti pildoma ar keičiama. Absoliučioji tiesa nėra reikšminga baudžiamajam procesui. Bylos aplinkybių pažinimas sietinas su įrodinėjimo dalyku ir juo apribojamas, nors teismas neapsiriboja vien tik nusikalstamo fakto nustatymu ir konstatavimu. Pažinimo proceso metu teismas turi įsigilinti į tiriamo nusikalstamo reiškinio socialinį ir teisinį turinį, įvertinti jo pavojingumą visuomenei, veiką tinkamai kvalifikuoti ir paskirti teisingą bausmę.

Kalbant apie tiesos turinį įrodinėjimo procese, tenka atkreipti dėmesį į keletą kitų aplinkybių. Be abejo, asmens baudžiamasis persekiojimas negali remtis tik tikimybinio tikėjimu, kad nustatytos aplinkybės yra teisingos, todėl baudžiamajame procese būtina naudotis atitinkamais būdais, kurie padėtų patikrinti padarytų išvadų teisingumą. Šie du – jausminis ir racionalusis (praktinis) – nustatytų aplinkybių teisingumo patikrinimo būdai yra pagrindas vertinti, ar įrodinėjimo tikslai yra pasiekti. Šią nuomonę grindė ir kai kurie rusų autoriai [12, p. 60]. Kitaip tariant, pažinimo procese būtina aktyviai ieškoti įrodymų: juos rinkti, fiksuoti bei patikrinti, tačiau mintinis, kitaip tariant, netiesioginis tiesos pažinimo procesas taip pat yra svarbus, nes veikia nuolatos kitaip negu praktinis būdas.

IŠVADOS

1. Įrodinėjimo tikslai ir tiesos siekiamybė nustatant tikrąsias (teisingas) nusikalstamos veikos padarymo aplinkybes turi būti aiškinami remiantis ne tik teisinio turinio sąvokomis bei sampratomis, bet ir filosofinėmis kategorijomis, kurios padeda paaiškinti bendruosius būties pažinimo dalykus.

2. Įvertinus skirtingus istorinius įrodymų teorijos formavimosi etapus, galima teigti, kad Lietuvoje galiojanti įrodymų teorijos mokslinė doktrina ir įrodinėjimo proceso pamatai remiasi subjektyviojo realizmo filosofinės krypties dėsniais. Pažinimo objektą ši filosofijos kryptis pripažįsta kaip savarankišką ir atskirtą, t. y. nepriklausomą nuo sąmonės procesų.

3. Pažinimo (įrodinėjimo) proceso metu gautų duomenų patikimumo patikrinimo metu turėtų galioti du svarbiausi kriterijai: vidinis įsitikinimas bei praktinis asmens patyrimas.

4. Kalbant apie teisingą aplinkybių pažinimą, būtina pabrėžti tiek objektyviuosius, tiek ir subjektyviuosius nusikalstamos veikos požymius, pažįstamus netapačiu būdu. Objektyvieji nusikalstamos veikos požymiai pa-

žįstami remiantis užfiksuotomis bylos medžiagoje faktinėmis aplinkybėmis apie nusikaltėlio kėsinosi būdą, naudotas priemones ir įrankius, padarytos žalos pobūdį, o subjektyvieji nusikalstamos veikos požymiai pažįstami idealizuotai, t. y. subjekto sąmonėje vykstančiomis asmenybės ir jos padarytos veikos vertinimo procedūromis (tokiam pažinimui apibūdinti naudojama tiesioginio pažinimo sąvoka). Tik subjektyviai, netiesiogiai galima įvertinti kaltės, taip pat priežastinio ryšio nusikalstamos veikos požymiuose buvimą (netiesioginis pažinimas), o tam naudojami subjekto, vertinančio situaciją, praktinio patyrimo ir vidinio įsitikinimo kriterijai.

5. Mėginimas įrodinėjimą aiškinti grindžiant jį tik minties veikla (teismo veiklos prioritetu įrodinėjimo procese) neatitinka pagrindinių teorinių dėsnių. Praktinės ir loginės pažinimo ir įrodinėjimo operacijos yra neatskiriamos. Tarp šių operacijų yra ir žinių gavimas, ir jų patikrinimas bei įvertinimas, ir galutinis jų teisingumo pagrindimas.

6. Įrodinėjimo procese galime vadovautis tik materialiosios (objektyviosios) tiesos bei santykinės tiesos sampratomis, kurios leidžia apibūdinti pažinimo turinio ribas šiame procese.

LITERATŪRA

1. **Kazlauskas M., Kuconis P.** Nauja įrodymų samprata Baudžiamojo proceso kodekso projekte // *Justitia*. 1998. Nr. 5.
2. **Rinkevičius J.** Įrodymų samprata Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje // *Teisė*. 1993. Nr. 26.
3. **Rinkevičius J.** Procesiniai įrodinėjimo baudžiamosiose bylose pagrindai. – Vilnius, 1990.
4. **Stungys K.** Įrodymų samprata baudžiamojo proceso kodekso projekte // *Jurisprudencija*. 2000. T. 16 (8).
5. **Stungys K.** Nauja įrodymų samprata BPK projekte // *Lietuvos aidas*. 1999. Nr. 249.
6. **Cininas A.** Aktualios įrodymų sampratos ir jų leistinumų problemos Lietuvos baudžiamojo proceso teorijoje ir praktikoje // *Jurisprudencija*. 2000. T. 23(15).
7. **Belevičius L.** Techninių priemonių panaudojimas baudžiamojo proceso veiksmams fiksuoti // *Jurisprudencija*. 2004. T. 59(51).
8. **Lietuvos Respublikos** baudžiamojo proceso kodeksas, patvirtintas 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785, įsigaliojo 2003 m. gegužės 1 d.: oficialus tekstas (parengtas ir išleistas vykdant Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2005 m. sausio 26 d. įsakymą Nr. 1R-27) / Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerija. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
9. **Köser V.** Wahrheitserforschung in Strafprozess. – Berlin, 1974.
10. **Descartes / Tatarkiewicz W.** Filosofijos istorija. – Vilnius, 2002.
11. **Филимонов В.** Основы теории доказательств в германском уголовном процессе. – Москва, 1994.
12. **Теория доказательств в советском уголовном процессе** / отв. ред. Н. В. Жогин. – Москва, 1973.
13. **Давлетов А.** Основы уголовно процессуального познания. – Свердловск, 1991.
14. **Джатинов В.** Доказывание и оценка обстоятельств преступления. – Ростов на Дону, 1991.
15. **Ларин Е.** УПК и его эффективность. – Москва, 1978.

16. Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. – Vilnius, 2005.
17. Копнин П. Гносеологические и логические основы науки. – Москва, 1974.
18. Строгович М. Курс советского уголовного процесса. Т. 1. – Москва, 1968.
19. Federal Rules of Criminal Procedure for the United States District Courts, Federal criminal Code and Rules. – West Publishing Company, 1993.
20. Cross on Evidence / by Sir Rupert Cross, Colin Tapper. Seventh edition. – Bultworths London, Dublin, Edinburgh, 1990.
21. Munday R. Evidence. Second edition. – LexisNexis, 2003.
22. Keane A. The Modern Law of Evidence, Fifth edition. – London, Dublin, Edinburgh, 2000.
23. Гуценко К. Равные возможности? // Советская юстиция. 1977. Nr. 21.
24. Элез И. Единство практического и теоретического в доказательстве истины / Проблемы научного метода. – Москва, 1964.
25. Ajdukiewicz K. Zagadnienie i kierunki filozofii (Toria poznania. Metafizyka). – Krakow, 1949.
26. Vaišvila A. Teisės teorija. – Vilnius, 2004.
27. Уголовно процессуальный кодекс Федеративной Республики Германии. С изменениями и дополнениями на 01-01-1993 / под ред. Б. А. Филимонова. – Москва, 1994. Параграф 244.
28. Ульянова Л. Оценка доказательств судом первой инстанции. – Москва, 1959.
29. Доказывание в уголовном процессе: традиции и современность // под. ред. Власихина В. А. – Москва, 2000.
30. Строгович М. Избранные труды. – Москва, 1991. Т. 3.

THE PROBLEMATIC ASPECTS OF COGNITION PROCESS AND THE TRUTH, AS THIS PROCEDURE PURPOSE IN CRIMINAL PROCEDURE

Ugnė Arlauskaitė-Rinkevičienė*
Mykolas Romeris University

Summary

The object of this investigation was the explanation of the main concepts of evidence theory. Since 1 of may 2003 year, there've came into force the new criminal procedure code of Lithuanian Republic. So the main signs of evidence and all concepts need to form the new point of view and explain it in the theoretical level.

The author tried to show the actuality of the main philosophical concepts such as cognition process and the truth. At first, if we wish to consider how to find the right circumstances about a crime, we should talk about evidentiary purposes and how to reach the truth. To find it we should refer to philosophical and also the law concepts. They help us to describe common things we know. The author tried to ground, that the evidentiary law in Lithuania is based on the philosophical direction of subjective realism today.

There are two parts of cognition: direct and indirect knowledge, which are based on the philosophical direction of subjective realism as well. The object of knowledge is separate from processes of consciousness (direct knowledge) and intuition (indirect knowledge).

Knowledge depends on the subject's will and his experience, but one also needs to know real events. For that matter the truth is objective and really known. We should see objective and subjective sides of a criminal event in different ways, thus using objective (real investigating process) and subjective ways of cognition (mind working process).

Also, the author tried to show, that the practical and theoretical operations of cognition process go inseparably. So we will go the wrong way if we say that knowing is only a process of mind. Between practical and theoretical cognition operation processes there are stages of information gathering and proving what is true.

The proof in its narrow meaning demands logical mind operation processes and validity of argumentation, i.e. relevance and admissibility; that we do when we collect the evidence, which integrate both, cognition process and argumentation.

The truth we reach in cognition process (evidentiary process) is based on two criterions: self-confidence and practical experiences.

That shows us, objective features (attributes) of a crime we've found in the materials of criminal case, we found real circumstances of a crime instrumentality he used, the damage he's done. Subjective attributes of a crime we could find only in an idealistically way of cognition. The attributes such as guilty, relevancy between the way of committing a crime and the damage he's done.

Keywords: cognition process, cognition theory, evidentiary process, evidentiary theory, truth.

* Doctoral Candidate, Criminal Procedure Department, Law Faculty, Mykolas Romeris University.